3 yılda 3. kez doğalgaz sıkıntısı

HER YIL AYNI KRİZ

Türkiye son 3 yılda 3. doğalgaz krizini yaşarken, hükümetin olası bir kesintide hiçbir önlem almadığı da açıkça ortaya konulmuş oldu. Sorun son 3 yıldır olduğu gibi yine LNG alınarak çözülürken, bu durum Türkiye'nin günlük 11 milyon doların üzerinde zarar etmesine neden oldu.

Mahmut GÜRER

ANKARA - Türkiye yeni yıla 3 yıldır olduğu gibi yine doğalgaz krizi ile girdi. Bu kez Ukrayna kaynaklı olarak gerçekleşen kriz nedeniyle Türkiye günlük 11.7 milyon dolar zarar ederken, depolama tesisleri ve doğalgaz kaynaklarının yetersizliği yine en az gündeme gelen konular oldu. Avrupa'yı da üşüten krizin altında yatan temel nedenin ise Rusya'nın kurmak için büyük çaba harcadığı Doğagaz İhraç Eden Ülkeler Birliği olduğu ifade ediliyor.

Türkiye 2009'a Rusya ile Ukrayna arasında aktarım ücreti tartışması nedeniyle başlayan krizden kaynaklı doğalgaz sıkıntısı ile başladı. Ukrayna ile 2009 gaz fiyatı ve geçmiş döneme ait gaz borcu sorununu çözemeyen Rusya, 1 Ocak'tan itibaren Ukrayna'ya verdiği doğalgazı kesti. Gazprom bir hafta sonra da Ukrayna'nın transit gazı çaldığı gerekçesiyle bu ülke üzerinden Avrupa ve Türkiye'ye gönderdiği gaz akışını da askıya aldı. AB'nin devreye girmesiyle taraflar arasında bir anlaşma sağlanırken, bunun yine de kalıcı bir çözüm olması beklenmiyor.

Türkiye ise son 3 yıldır her krizden olduğu gibi bu krizden de en yüksek seviyede etkilendi. Türkiye, 2006'da Ukrayna-Rusya, 2007'de de İran'ın doğalgazı kesmesi nedeniyle benzer bir sıkıntı yaşamıştı. Ancak Türkiye'nin her krizde büyük panik yaşaması geçen 3 yıllık süreçte hiçbir önlem alınmadığını da açık biçimde ortaya koydu. Türkiye kriz süresince özellikle büyük kapasiteli bir doğalgaz depolama alanının yokluğunu ciddi biçimde hissetti.

Batı Hattı'ndaki Rus doğalgazı kesintisi, kriz boyunca Türkiye'nin doğalgaz sisteminde günlük 42 milyon metreküplük açığa neden oldu. Bu açık ise mevcut stoklarla çözülemeyince, sıvılaştırılmış doğalgaz ile kapatılmaya çalışıldı. Türkiye Mavi Akım, İran, Azerbaycan doğalgazı ve depolardaki stokların pompalama hızı ile 42 milyon metreküplük açığın, en fazla 27 milyon metreküplük bölümünü kapatılabildi ve kapatılamayan açık günlük 15 milyon metreküplük LNG satın alınarak dolduruldu.

LNG cebimizi ısıttı

Ancak LNG piyasasındaki ciddi artış Türkiye'nin günlük bazda büyük maddi zarara uğramasına neden oldu. Türkiye, Batı Hattı'ndan gelen doğalgazın 1000 metreküpünü, son fiyat düşüşünün ardından yaklaşık 320 dolar seviyesinden satın alıyordu. Ancak kriz ile birlikte LNG'nin 1000 metreküp fiyatı 1100 dolar ve üzerine çıktı. BOTAŞ Cezayir, Nijerya ve Norveç'ten, yani spot piyasadan, gerçekleştirilen LNG alımını da 1100 dolar seviyesinden gerçekleştirdi. Buna göre Türkiye her 1000 metreküp başına yaklaşık 780 dolar zarar etti. Bu da Türkiye'nin 15 milyon metreküplük doğalgazı sisteme dahil ettiği hergün için 11.7 milyon dolar fazla para ödemesine neden oldu.

Krizin temel nedeni

Doğalgaz krizinin temel nedeni dünya kamuoyuna, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borçlarını ödememesi olarak yansıtılmasına karşın, uluslararası enerji çevreleri ise durumu farklı değerlendiriyor. Buna göre, sorunun temelini Rusya'nın doğalgaz fiyatlarını tekeline almak için, Petrol Üreten Ülkeler Birliği'ne (OPEC) benzer bir doğalgaz örgütünü işler hale getirmek istemesi oluşturuyor. Moskova yönetiminin 2007'de, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan ile yaptığı anlaşmaların da bu yönde atılmış ilk adımlar olduğu dile getiriliyor.

2008 sonunda Ukrayna'nın doğalgazının kesilmesiyle hemen hemen eş zamanlı olarak Rusya'da toplanan GECF, **"doğalgaz OPEC"**inin kurulmasına dair 14 ülke arasında protokol imzalanmıştı. Gaz birliğinin kurulması için yapılan zirvede Rusya Başbakanı **Vladimir Putin**, yeni oluşumun ardından ucuz gaz döneminin artık biteceğinin altını çizmişti. Söz konusu birlik içerisinde, İran, Katar, Türkmenistan, Kazakistan ve Azerbaycan'ın da yer alması bekleniyor.

Öte yandan Rusya'nın söz konusu doğalgaz birliğini kurmak için, yaklaşık 2 yıldan bu yana çaba gösterdiği belirtiliyor. 2007 yılında Orta Asya ülkelerinden Kazakistan ve Türkmenistan tüm doğalgazının satış hakkını eline alan Moskova yönetimi, geçtiğimiz kasım ayında da benzeri bir anlaşmayı Azerbaycan ile imzalamıştı. Dolayısıyla OPEC benzeri uluslararası bir doğalgaz kartelinin kurulması durumunda, bu konudaki başat ülke Rusya olacak.

Bu kapsamda Rusya'nın Ukrayna'nın doğalgazını yeniden keserek, AB'ye olası bir doğalgaz kartelinin oluşturabileceği güç konusunda gözdağı verdiği de ifade ediliyor. Rusya Doğalgaz OPEC'inin ekonomik kriz etkisini tam olarak göstermeden önce devreye girmesini ve böylece doğalgaz üreten ülkelerin kriz sürecinden etkilenmemesini öngörüyor. Söz konusu birliğin kurulması durumunda, doğalgaz fiyatı tüm dünyada aynı olacak ve bu fiyatı büyük oranda en büyük rezervler Rusya belirleyecek. Bu da AB üyeleri ve Türkiye gibi, doğalgaza bağımlı ülkelerin masraflarının ciddi biçimde artmasına neden olacak.

Türkiye kaygı duyuyor

Türkiye ise 14 ülke tarafından kurulması planlanan doğalgaz kartelinin fiyatları yükseltmesi olasılığından büyük kaygı duyuyor. Yıllık yaklaşık 50 milyar metreküp doğalgaz ithal eden Türkiye, ortak doğalgaz fiyatı uygulamasına geçilmesi durumunda büyük zarar etme riskiyle karşı karşıya kalabilir. Türkiye yıllık bazda Rusya'dan toplam 2 boru hattından 26, İran'dan 10, Azerbaycan'dan 7 milyar metreküp doğalgaz satın alıyor. Kalan 7 milyar metreküplük gaz ise sıvılaştırılmış halde Nijerya ve Cezayir'den sağlanıyor.

Ancak Türkiye doğalgazı her ülkeden farklı fiyatlarla alıyor. Rusya'dan alınan doğalgazın 1000 metreküpü yılın büyük bölümünde 320 dolar seviyesindeyken, bu fiyat en fazla 360 dolara çıkıyor. Azerbaycan'dan 180, İran'dan ise 240 dolara doğalgaz alımı yapılıyor. Kriz dışı zamanlarda anlaşması yapılan LNG 520 dolar civarından ithal ediliyor. Satın alınan doğalgazın Türkiye'ye yıllık maliyeti ise 25 milyar doların üzerinde oluyor.

Türkiye'yi kaygılandıran ise Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği (OPEC) gibi bir doğalgaz kartelinin tüm ülkelerdeki doğalgaz satış fiyatını yüksek kurdan sabitlemesi...

Söz konusu birliğin başat ülkesi olan Rusya'nın fiyatlar konusundaki yaklaşımı Türkiye'nin durumunu çok yakından etkileyecek. Türkiye şu anda en yüksek fiyatlı doğalgazı Rusya'dan alıyor. Diğer ülkelerin de, fiyatları Rusya seviyesine çekmesi durumunda Türkiye'nin yıllık 25 milyar dolar seviyesindeki doğalgaz harcamalarının, 35 milyar dolara çıkmasına neden olacak.

Önlemler yetersiz

Ukrayna kaynaklı krizin Türkiye'ye yaşattığı sıkıntılar, doğalgaza bağımlılığı tüm Türkiye'yi bir kez daha **"üşüme korkusu"** ile karşı karşıya bırakırken, hükümetin bu durumun çözümü için 3 yıldan bu yana günlük önlemler aldığını da açıkça ortaya koydu. Son 3 yıldan bu yana AKP hükümeti tek somut doğalgaz alım görüşmesini İran'la gerçekleştirdi. Ancak bu ülke ile de anlaşma sağlanamadı. Buna karşın mevcut koşullarda Türkiye'nin tek "**verimli"** yeni kaynağının İran olabileceği belirtiliyor. Ancak İran ile Türkiye arasında bugün bir anlaşma sağlanması durumunda bile yeni doğalgaz hattının en erken 2012 Kasım'ında devreye girebileceği vurgulanıyor. Bu da Türkiye'nin 2012 yılına kadar söz konusu sıkıntıyı yaşamaya devam edeceği anlamına geliyor.

Mısır Projesi

Türkiye'nin bir başka projesi ise, Arap (Mısır) Doğalgazı Boru Hattı... Ancak Suriye'de Türkiye sınırına kadar getirilen hattın Anadolu'ya girişi, Şam ve Kahire yönetimleri arasındaki ihale anlaşmazlığı nedeniyle 1 yıldır çözülemiyor. Mısır bu nedenle Suriye'ye bu hattan kısıtlı miktarda doğalgaz veriyor. İhale anlaşmasının tamamen çözülmesi durumunda dahi bu hattın yapımının da, kamulaştırma, güvenlik sorunları, miktar uzlaşması gibi sorunlar nedeniyle 2013'ten erken bitmeyeceği vurgulanıyor. Ancak hattın taşıma kapasitesinin en fazla yıllık 4 milyar metreküp olması bu hattın da Türkiye'nin iç talebine yanıt vermekten uzak olacağı anlamını taşıyor.

Planlama gösteriyor

BOTAŞ'ın hazırladığı ve 2030'a kadar geçerli olacak enerji trafiği planlamalarında da Türkiye'nin ilerleyen yıllarda ciddi enerji sıkıntısı çekeceği açıkça ortaya konuyor. Planlamada, son dönemde gündemde olan projelerin hiçbirine yer verilmiyor. Ülkeler bazında en yüksek doğalgazın yine Rusya'dan alınması öngörülüyor. 2010 yılına kadar Rusya'dan yıllık ortalama 28 milyar metreküp doğalgaz alınması hedefleniyor. 2010 yılından itibaren ise Rusya'dan alınacak gaz miktarının 24 milyar metreküpe düşürülmesi öngörülüyor. Bu ülkeyi yıllık ortalama 9.5 milyar metreküp ile İran, 6.6 milyar metreküp ile Azerbaycan izliyor. Bunun yanı sıra 2010 yılına kadar Cezayir'den yıllık 4.4 milyar metreküp, Nijerya'dan da 1.3 milyar metreküp sıvılaştırılmış doğalgaz alınması hedefleniyor. Planlamada Mısır Doğalgazı, Katar ile imzalanan ve 2015'ten sonra devreye girmesi öngörülen doğalgaz boru hattı ile Irak'tan gaz alınması konularına ise yer verilmiyor.

Geçici önlemler

Enerji Bakanlığı ise kalıcı önlemler almak ve boru hatlarının çeşitliliğini artırmak yerine, oldukça pahalı olmasına karşın sıvılaştırılmış doğalgaza (LNG) yöneliyor. Bakanlık biri Çanakkale biri de İzmir'de olmak üzere iki LNG termilaninin inşa edilmesinin planlandığı belirtiliyor. BOTAŞ'ın olası bir kesinti sırasında buradaki tesislerden günlük yaklaşık 5-7 milyon metreküp seviyesinde doğalgaz pompalayabilecek bir terminal kurmayı planladığı vurgulanıyor. Bunun yanı sıra Marmara Ereğlisi'nde bulunan BOTAŞ-LNG tesislerinin kapasitesinin de artırılacağı ve günlük 12 milyon metreküp olan pompalama hızının da 15 milyon metreküpe çıkarılmasının planlandığı kaydediliyor. Bu kapsamda Türkiye'nin İzmir ve Çanakkale'ye kuracağı terminallerin kapasitesi 1 milyar metreküpü aşacak ve sürekli dolum yapılacağı için ortalama 3.5-4 milyar metreküplük LNG satın alınmış olacak.

Türkiye hali hazırda Nijerya ve Cezayir'den yılda 6.5 milyar metreküp sıvılaştırılmış doğalgaz alıyor. LNG'nin 1000 metreküp fiyatı ise normal koşullarda dahi, sıvılaştırma, ulaşım ve tekrar dönüştürme maliyetleri ile birlikte 600 dolar seviyesine mal oluyor. Bu da her 1000 metreküpün neredeyse 2 katına satın alındığı anlamına geliyor. Ayrıca sıvılaştırılmış doğalgazın aktarımının yapılabilmesi için, deniz ve hava koşullarının da uygun olması gerekiyor. Aksi taktirde liman uygun olana kadar gemi bekletiliyor. Bu da fazladan maliyete neden oluyor. ■

> Doğalgaz krizinin temel nedeni dünya kamuoyuna, Ukrayna'nın Rusya'ya olan borçlarını ödememesi olarak yansıtılmasına karşın, uluslararası enerji çevreleri ise durumu farklı değerlendiriyor. Buna göre, sorunun temelini Rusya'nın doğalgaz fiyatlarını tekeline almak için, OPEC benzeri bir doğalgaz örgütünü işler hale getirmek istemesi oluşturuyor.

Nabucco çözüm mü?

AB ve Türkiye doğalgaz krizinin ardından, Nabucco'yu bir an önce gerçekleştirme düşüncesi ile ortak hareket etmeye başlarken, birlik bugün (27 Ocak) Macaristan'ın başkenti Budapeşte'de, bir zirvenin toplanması çağrısı yaptı. Bu durum tüm Nabucco ortakları tarafından memnuniyetle karşılanmasına karşın, görüşmeler sürdükçe yeni önerilerin Türkiye'yi hiç de memnun etmediği ortaya çıktı. Buna göre AB Türkiye'den, Ukrayna'da olduğu gibi bir krizle yeniden karşılaşmama için, yapılacak olası Nabucco Hattı'nın daha önce planlandığı gibi, BOTAŞ'ın mevcut dağıtım sistemini kullanmamasını ve hattın mevcut dağıtım sistemine paralel olarak gerçekleştirilmesi teklif etti.

Bu durum Türkiye'nin Nabucco sisteminden doğalgaz almasını engelliyor. Yani AB Nabucco'dan geçecek gazı sadece kendisi kullanmak istiyor. Şimdiye kadarki planlarda, Nabucco doğalgaz boru hattından geçecek gazın yüzde 15'inin Türkiye'nin kullanımına sunulması ve AB'nin geri kalan yüzde 85'lik gaz akışı için de Türkiye'ye aktarım ücdeti ödemesini öngörüyordu.

Toplam uzunluğunun 3 bin 300 km olması öngörülen Proje 2002 yılında BOTAŞ tarafından başlatılmıştı. Türkiye'den çıktıktan sonra terminal ülke Avusturya'ya kadar sırasıyla Bulgaristan, Romanya ve Macaristan'dan geçecek boru hattına bu ülkelerin enerji şirketleri de eşit oranda (yüzde 20) ortak olmuştu. İnşaatına 2010 yılında başlanıp, 2020 yılında bitirilmesi öngörülen projeye göre hattan Avrupa'ya yıllık 31 milyar metreküp doğalgaz taşıyacağı ve 6-9 milyar avroya mâl olacağı varsayılıyor. Hat, aynı zamanda AB'nin Trans-Avrupa Enerji Hattı'nın bir parçası olarak öngörülürken fizibilite ve mühendislik çalışmaları için de AB fonlarından faydalanılmıştı. Ancak bu yıl başında, hattın esas kaynak sağlayıcısı olması öngörülen Türkmenistan ve Kazakistan'ın doğalgaz satış hakkını Rusya'ya devretmesi proje konusunda sıkıntı yaratmış ve hatta kaynak sağlayacak asıl doğalgazın İran ile Irak'tan alınması öngörülmüştü. Irak'ta güvenli ortamın bir türlü sağlanamaması nedeniyle, bu ülke de projeden çıkarılmıştı. Hattın olası tek kaynağı ise şimdilik İran... ■